

SANOATNI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH

Xalmuratov Zakirjan Mekkamovich

Annotatsiya: ushbu maqolada sanoat sohasini tahlil qilish va boshqarishda iqtisodiy ko'rsatkichlarni aniqlashda ekonometriya usullarining ahamiyati ko'rib chiqiladi. Sanoatni ekonometriya modellari yordamida samaradorligini baholash, prognozlash va strategik qarorlar qabul qilish mumkinligi ta'kidlanadi. Modellar asosida sanoat jarayonlari o'zaro bog'liqligi va iqtisodiy omillar ta'siri chuqur o'rganiladi.

Kalit so'zlar: sanoat, ekonometriya, model, iqtisodiy ko'rsatkichlar, prognozlash, tahlil, boshqaruv.

KIRISH

Sanoat muhim iqtisodiy soha bo'lib, uning samaradorligini oshirish va rivojlantirish uchun aniq tahlil usullariga ehtiyoj mavjud. Ekonometriya — iqtisodiy jarayonlarni raqamli usullar bilan ifodalash va o'rganish fanidir. Sanoatni ekonometriya modellari yordamida tahlil qilish sanoat jarayonlarining murakkabligini aniqlash va samarali strategiyalarni ishlab chiqishda muhim o'rin tutadi.

ASOSIY QISM

Sanoatni ekonometriya metodlari yordamida modellashtirish – bu sanoat jarayonlarining iqtisodiy ko'rsatkichlarini matematik va statistik usullar orqali o'rganish hamda tahlil qilishdir. Ushbu yondashuv sanoatning samaradorligini oshirish, resurslardan maqbul foydalanish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish uchun zarur bo'lgan iqtisodiy qarorlarni qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Sanoatning murakkab tizimlarini tahlil qilishda ekonometriya modellari

nafaqat bugungi holatni tushunishga, balki kelajakdagi rivojlanish tendensiyalarini oldindan bashorat qilishga yordam beradi. Sanoat sohasidagi iqtisodiy jarayonlar ko'plab o'zaro bog'langan omillardandir tashkil topgan: ishlab chiqarish hajmi, mehnat unumdorligi, mahsulot sifati, resurslarning narxi va boshqa ko'rsatkichlar. Ekonometriya modellari ushbu omillar orasidagi bog'liqliklarni aniqlash va ularning sanoat samaradorligiga ta'sirini baholash imkonini beradi. Masalan, ishlab chiqarish hajmi va turli resurslar sarfi o'rtasidagi munosabatni matematik ifodalar yordamida ko'rsatish orqali korxona iqtisodiy holatini yaxshilash mumkin [1].

Modellashtirish jarayonida birinchi navbatda ma'lumotlarni yig'ish va ularni tozalash amalga oshiriladi. Keyinchalik sanoat ko'rsatkichlari asosida matematik tenglamalar tuziladi, ular yordamida amaliy tahlillar o'tkaziladi. Bu jarayonni aniq va ishonchli qilish uchun tahlil usullarining to'g'ri tanlanishi, ma'lumotlarning sifatiga va miqdoriga e'tibor berish zarur. Shu orqali modelning haqiqiy hayotdagi faoliyatga qanchalik mos kelishi aniqlanadi.

Sanoatni ekonometriya metodlari bilan modellashtirishda statistik usullar, xususan regressiya tahlili, vaqt qatorlarini o'rganish, korrelyatsion bog'liqliklarni aniqlash kabi vositalar keng qo'llaniladi. Bu usullar yordamida ishlab chiqarish ko'rsatkichlarining o'zgarish sabablari aniqlanadi va ularning istiqbolli tendensiyalari ishlab chiqiladi. Ma'lumotlar asosida yaratilgan model sanoat rivojlanishini prognoz qilishda muhim manba hisoblanadi.

Sanoatni modellashtirishda olingan natijalar korxona yoki sanoat sohasi uchun strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Misol uchun, qaysi ishlab chiqarish yo'nalishlariga ko'proq sarmoya kiritish, qaysi jarayonlarni optimallashtirish kerakligini aniq ko'rsatadi. Shuningdek, iqtisodiy o'zgarishlarga

tezkor javob berish imkonini yaratadi, shuning uchun raqobatbardoshlikni oshirish va sanoatning barqaror o'sishini ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

Bugungi kunda sanoatni ekonometriyaga asoslangan modellashtirish zamonaviy axborot texnologiyalari bilan birgalikda rivojlanmoqda. Katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor va samarali qayta ishlash imkoniyati modellashtirish jarayonini soddalashtiradi va natijalarni yanada aniqroq qiladi. Shuningdek, sun'iy intellekt va mashina o'rganishi texnologiyalari sanoat ekonometriyasi sohasida yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Sanoatni ekonometriya modellashtirish samaradorligi nafaqat ishlab chiqarish jarayonlarining o'zida, balki iqtisodiy siyosat, iqtisodiy o'zgarishlarni bashorat qilish va yangi ishlab chiqarish loyihalarini rejalashtirishda beqiyos rol o'ynaydi. Model yordamida olingan ma'lumotlar asosida sektorning iqtisodiy barqarorligi tahlil qilinadi, shu bilan birga resurslarni yo'naltirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi [2].

Xulosa qilib aytganda, sanoatni ekonometriya modellashtirish sanoat sohasining murakkab iqtisodiy jarayonlarini yanada chuqurroq tahlil qilish va prognozlash imkonini beradi. Bu jarayon nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda, balki resurslardan oqilona foydalanish hamda sanoat sohasi barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda ushbu metodlarning yanada takomillashuvi va keng qo'llanilishi sanoatning raqobatbardoshligini mustahkamlashda asosiy omil bo'lib qoladi.

XULOSA

Sanoatni ekonometriya modellashtirish usullari sanoat sohasidagi iqtisodiy jarayonlarni chuqur tahlil qilishi va ularni boshqarishda samarali qarorlar qabul

qilish imkonini beradi. Bu usullar sanoatning barqaror rivojlanishini ta'minlash, resurslardan oqilona foydalanish hamda raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Kelajakda sanoat statistikasi va ekonometriyani yanada integratsiyalash orqali sohaning samaradorligini oshirish imkoniyatlari kengayadi.

FOYDALANILGAN ADBIYOTLAR

1. Муллабаев, Б. Б. (2018). ЭКОНОМЕТРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВЕРТИКАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ (НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН). Научное обозрение: теория и практика, (8), 22-36.
2. Арсланова, Д. Д., & Сабитова, Э. И. (2017). Эконометрическое моделирование деятельности добывающей промышленности в РФ.